

6. Див.: Отрокова О. Ю., Мамонтов С. А. Танк КВ-1: история создания [Электронный ресурс] /КиберЛенинка. //International Journal of Humanities and Natural Sciences, vol.5–3. — Режим доступа <https://cyberleninka.ru/article/n/tank-kv-1-istoriya-sozdaniya>; Дата звернення 12 березня, 16:00. 2019
7. Кершоу Р. 1941 год глазами немцев. Березовые кресты вместо железных. — М: Эксмо, 2011. — 544 с.
8. УжваА. А. Новые виды военной техники СССР в 1939–1945 гг. // Актуальные проблемы гуманитарных наук: труды IV Всероссийской научно-практической конференции. — Симферополь : Ариал, 2018. — С. 147.
9. 7,62 мм Автоматическая винтовка обр. 1938 года. Описание. — Воениздат, 1937. — 52 с.
10. 23.06.1941 Розпочалася найбільша в історії Другої світової війни танкова битва Дубно — Луцьк — Броди [Електронний ресурс] // Музей «Територія Терору 23.06.2016. — Режим доступу: <http://territoryterror.org.ua/uk/resources/calendar/details/?newsid=603>, — Дата звернення 21 березня, 12:01. 2019

Надійшла до редакції 03. 02.2020 року

УДК 94(477)

О. В. Осипенко

УКРАЇНЬСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ 1941–1944 рр.

Осипенко Олександр Валентинович, к. і. н., ст. викл. кафедри українознавства, історико-правових та мовних дисциплін, e-mail: OsupenkoOleksandr@ukr.net.

Одеський національний морський університет,
вул. Мечникова, 34, м. Одеса, 65029, Україна

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано наукові напрацювання українських істориків щодо соціально-економічних процесів у сільській місцевості межиріччя Дністра та Південного Бугу в роки їх окупації та адміністрування румунами в 1941–1944 рр. У процесі дослідження зазначено, що українська діаспорна історіографічна думка у своїх напрацюваннях оминула соціальну-економічну історію селянства досліджуваних нами земель, акцентуючи увагу на тому, що ре-

жим, установлений на теренах межиріччя Дністра та Південного Бугу, був значно м'якшим порівняно з німецькими зонами окупації. Українська історіографія досить активно висвітлила аспекти, пов'язані переважно з вивченням політичного та правового статусу Трансністрії, її економічного значення для Румунії, політику геноциду, етнонаціональну політику, а також релігійні процеси тощо. Останнім часом з'явилась значна кількість досліджень, які певною мірою проливають світло на соціально-економічні процеси в сільській місцевості досліджуваного нами регіону. Однак слід зазначити, що попри такі зрушення все ж поза увагою дослідників регіональної історії залишається низка недосліджених лакун, як окремих галузей господарства, так і життя провінційного мешканця в окремо взятому регіоні.

Ключові слова: історіографія, соціально-економічна історія, окупація, Трансністрія, сільське населення.

А. В. Осипенко

УКРАИНСКАЯ ИСТОРИОГРАФИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ В СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ ЮГО-ЗАПАДНОЙ УКРАИНЫ 1941–1944 гг.

Осипенко Александр Валентинович, к. и. н., ст. препод. кафедры украиноведения, историко-правовых и языковых дисциплин, e-mail: OsupenkoOleksandr@ukr.net.

Одесский национальный морской университет,
ул. Мечникова, 34, г. Одесса, 65029, Украина

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы научные наработки украинских историков относительно социально-экономических процессов в сельской местности междуречья Днестра и Южного Буга в годы их оккупации и администрирования румынами в 1941–1944 гг. В ходе исследования отмечено, что украинская диаспорная историографическая мысль в своих работах обошла социально-экономическую историю крестьянства исследуемых нами земель, акцентируя внимание на том, что режим, установленный на территории междуречья Днестра и Южного Буга, был гораздо мягче по сравнению с немецкими зонами оккупации. Украинская историография достаточно активно осветила аспекты, связанные преимущественно с изучением политического и правового статуса Транснестрии, ее экономического значения для Румынии, политику геноцида, этнонациональную политику, а также религиозные процессы и т. п. В последнее время появилось значительное количество исследо-

ваний, которые в определенной степени проливают свет на социально-экономические процессы в сельской местности исследуемого нами региона. Однако следует отметить, что, несмотря на такие сдвиги, все же без внимания исследователей региональной истории остается ряд неисследованных лакун, как отдельных отраслей хозяйства, так и жизни провинциального жителя в отдельно взятом регионе.

Ключевые слова: историография, социально-экономическая история, оккупация, Транснистрия, сельское население.

O. V. Osypenko

UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY OF SOCIO-ECONOMIC PROCESSES IN THE RURAL AREA OF THE SOUTH-WEST UKRAINE IN 1941–1944

Osypenko Oleksandr Valentinovich, PhD in history, senior lecturer of the department of Ukrainian studies, historical and legal discipline, e-mail: OsypenkoOleksandr@ukr.net.

Odesa National Maritime University,
Mechnikova St. 34, Odesa, 65029, Ukraine

ANNOTATION

The article analyzes the scientific achievements of Ukrainian historians regarding socio-economic processes in the countryside between the Dniester and Southern Bug rivers during the years of their occupation and administration by the Romanians in 1941–1944. During the study, it was noted that the Ukrainian diaspora historiographical thought in its own achievements come over the socio-economic history of the peasantry of the lands, that we studied, focusing on the fact, that the regime, that was established on the territory of the Dniester and Southern Bug rivers, was milder compared to German occupation zones. Ukrainian historiography has quite actively covered aspects related mainly to the study of the political and legal status of Transnistria, its economic significance for Romania, the policy of genocide, ethno-national politics, as well as religious processes, etc. Recently, a significant number of studies have appeared that shed some light on the socio-economic processes in the countryside of the region, which we are studying. However, it should be noted that despite such progress, a number of unexplored omissions, both of individual branches of the economy and the life of a provincial in a particular region, remain without the attention of researchers of regional history.

Key words: historiography, socio-economic history, occupation, Transnistria, rural population.

У сучасному історіописанні Другої світової війни, незважаючи на багатовекторність її висвітлення, залишається чимало регіональних аспектів, які потребують детального вивчення, докорінного переосмислення й уточнення. Однією з таких прогалин, що актуалізує наше дослідження, є погляд української історіографічної думки на соціально-економічні процеси в сільській місцевості межиріччя Дністра та Південного Бугу в 1941–1944 рр.

Метою нашого дослідження є аналіз напрацювань української історіографії відносно соціально-економічних процесів у сільській місцевості Південно-Західної України в роки її окупації румунами в 1941–1944 рр.

Говорити про українську історіографію, яка торкається проблематики Другої світової війни, зокрема окремо взятих окупованих регіонів, неможливо без напрацювань, перш за все, представників української діаспори, особливо: А. Жуковського, О. Субтельного та В. Косика. Саме праці кінця 80–90-х рр. ХХ ст. сприяли формуванню україноцентричних уявлень про окупаційні режими, які були встановлені загарбниками на теренах окупованої України впродовж 1941–1944 рр. Цінність цих праць зумовлена тим, що становище українських земель під час війни вивчалось, на нашу думку, об'єктивно — без вад радянщини, перекручувань, гіперболізації, підміни понять, текстуальних спекуляцій тощо.

Канадський українець А. Жуковський у статті «Українські землі під румунською окупацією в часи Другої світової війни: Північна Буковина, частина Бессарабії і Трансїстрії, 1941–1944» зазначав, що, окупаючи українські землі, румунський уряд мав заздалегідь підготовлену для них систему управління, адміністрацію, кадри тощо, функції яких були зведені до військово-поліційного контролю, шовіністичного терору, колоніально-економічного визиску та систематичної румунізації. Економічна політика румунів у «Трансїстрії» зводилась до використання усіх ресурсів на користь Румунії. Румунська адміністрація, відтак, — вважає історик, — зберегла колгоспи і радгоспи, а з березня 1942 р. їх було перетворено на так звані

«трудові общини», землі яких мали обробляти селяни, а зібраний урожай відповідно здавати владі [1].

На думку О. Субтельного, румунська окупація «Трансністрії» була ліберальнішою, ніж режим, установлений у німецькій зоні окупації. Історик вважає, що румуни утримувалися від широкого політичного терору [2].

Представник української діаспори у Франції В. Косик у монографії «Україна і Німеччина у Другій світовій війні» наголошує, що румунський уряд непокоїли чутки про те, що німці мають намір створити Українську державу. Саме це, на думку історика, змусило румунську владу звернутися до німецького уряду з проханням, щоб «майбутня Українська держава» не була надто велика, бо Україна з 40-мільйонним населенням чинитиме тиск на Румунію. Натомість нагородою Румунії за лояльність до Німеччини стали не тільки українська Буковина, а й Одеса зі смугою української території, яку назвали «Трансністрія» [3].

Таким чином, українська діаспорна історіографія вперше розглянула румунську окупаційну політику в межиріччі Дністра та Південного Бугу, використовуючи, на нашу думку, демократичні та незалежні від комуністичної ідеології методологічні підходи щодо вивчення українських земель під час війни. Однак у своїх напрацюваннях дослідники оминули соціальну історію селянства досліджуваних нами земель, акцентуючи увагу на тому, що режим, установлений на теренах межиріччя Дністра та Південного Бугу, був значно м'якшим порівняно з німецькими зонами окупації.

На середину 90-х рр. ХХ ст. припадає початок вивчення вітчизняними істориками різної за тематичним розмаїттям проблематики окупаційних зон в українських землях в роки Другої світової війни. Одним із перших це питання поставив історик-модерніст Я. Грицак. У монографії «Нарис історії України: формування модерної української нації ХІХ–ХХ ст.» науковець вельми поверхово приділив увагу окупаційним режимам. Провівши паралелі між німецьким та румунським окупаційними режимами, дослідник дійшов висновку, що найжорстокішим він був у рейхскомісаріаті «Україна», трохи краще становище українців було у дистрикті «Галичина», м'якшим за німецький був румунський режим у «Трансністрії». Тут,

на думку науковця, румунський уряд прагнув якнайшвидше асимілювати національні меншини, використовуючи для цього силу державного апарату [4, с. 230–231].

У цей же час світ побачили праці, які розкривали окремі аспекти румунської окупаційної політики. Так, П. Рекетов, досліджуючи структуру управління, зазначав, що «Трансністрія» формально до складу Румунії не належала. Однак на її території було впроваджено законодавство «Старого королівства», посади у центральному адміністративному апараті, а також усі посади префектів і преторів довірили лише уродженцям Румунії, Бессарабії та Буковини [5, с. 96–97].

Огляд управлінського апарату адміністративно-територіальних одиниць було здійснено і в колективній праці «Безсмертя. Книга пам'яті України 1941–1945 рр.» [6]. Перебуваючи в тенетах посткомуністичної методології, це видання наголошувало, що головними ознаками діяльності румунської окупаційної влади стали масові пограбування населення, заборона українських шкіл та румунізація. Однак соціальних зрізів, соціально-культурних та релігійних трансформацій не розкривало.

Питанням адміністративно-територіального устрою, відмінностям та регіональній специфіці окупаційних зон, підконтрольних румунській адміністрації, присвячені статті О. Лисенка й В. Нестеренка [7], В. Щетнікова [8].

Дослідник І. Тарнавський у докторській монографії «Політика Третього рейху та його союзників на окупованих українських землях у роки Другої світової війни» [9] сформулював адміністративний устрій «Трансністрії», його сутність та характерні риси. У цій проблемній ніші підготував дисертацію Ю. Левченко «Особливості реалізації політики окупаційної влади в адміністративно-територіальних одиницях України 1941–1944 рр.». Дослідник аналізує і управлінський апарат в окупованих румунами південно-західних землях України, стверджуючи, що у «Трансністрії» функціонувала румунська система адміністрації: губернаторство — префектури — претури — сільські та міські примарії [10, с. 109].

Низку досліджень присвячено функціонуванню органів судово-репресивної системи в «Трансністрії». Зокрема, І. Нікульча охарактеризував формування та функціонування карально-репресивних органів румунської влади на окупованих

південно-західних теренах України. Проаналізувавши низку переважно румуномовних архівних документів, дослідник констатує, що, незважаючи на всю жорстокість, судово-репресивна система румунської окупаційної адміністрації в «Трансністрії» завдяки корупційній складовій мала в цілому менш негативний ефект для місцевого населення в порівнянні з регіонами України, які були під німецькою окупацією. Виключення було для єврейського населення, яке було «поза законом», не підлягало під дію правових норм окупаційної влади та піддавалося тотальному знищенню — Холокосту [11]. І. Ніточка охарактеризував діяльність німецької комендатури та створених її керівництвом загонів «Зельбештутц», а також приділив значну увагу діяльності структурних підрозділів польової жандармерії та місцевої в'язниці в Березівському районі в період 1941–1944 рр. На сторінках дослідження автор також піднімає актуальне в наш час питання колабораціонізму, аналізуючи причини співпраці деяких представників місцевого населення з окупантами [12].

Висвітленню економічного становища окупованих українських земель присвячені праці І. Ветрова. У монографії «Економічна експансія Третього рейху в Україні 1941–1944» історик розкрив економічні складові німецької окупаційної політики, а саме: методи реалізації планів щодо використання української індустрії та сировинної бази, функціонування економічних «органів», способи і форми експлуатації населення. Щодо південно-західного регіону України, то дослідник зазначає, що у південних районах України союзники Німеччини — румунські війська — займалися відвертим пограбуванням економіки краю. На думку історика, все, що на землях «Трансністрії» мало хоч якусь цінність, підлягало конфіскації. Економічна політика румунів у зазначеному регіоні була спрямована на використання всіх ресурсів для потреб Румунії, узагальнює історик [13, с. 140].

Одним із напрацювань української історіографії, яке дозволяє прослідкувати сільськогосподарську політику румунів у «Трансністрії», є монографія С. Гальчака «Східні робітники з Поділля у Третьому рейху». Висвітлюючи долю жителів Поділля (тієї частини, яка належала до румунської зони окупації), автор наполягає на тому, що «...у пограбуванні населення та

окупованих територій <...> румунські загарбники ні в чому не поступалися німецьким» [14, с. 115]. У цьому контексті історик приділив увагу кількості й обсягам сільськогосподарської продукції, яку повинні були виплачувати власники невеликих домашніх та спільних господарств. У результаті обов'язкових виплат на користь губернаторства та інших поборів урожаю для власних потреб селян майже не залишалося [14, с. 115–117].

Історик О. Новосьолов у дослідженні «Політика Румунії щодо українських земель у період диктатури І. Антонеску (1940–1944 рр.)» стверджує, що політика окупаційного режиму, яка здійснювалася в «Трансністрії», свідчила, що ця територія була надзвичайно важливою для Румунії, як з військово-політичної, так і з економічної точки зору. А оголошення межиріччя Дністра та Південного Бугу «територією тимчасової військової окупації» розцінювалося офіційним Бухарестом як прелімінарий захід. Розглядаючи питання економічної політики румунської окупаційної влади на теренах південно-західної України, О. Новосьолов констатує, що попри тимчасовий характер окупації «Трансністрії», румунська влада намагалася у повному обсязі використати економічний потенціал цієї області. Уряд, очолюваний І. Антонеску, сподівався за рахунок окупованих земель забезпечити значний державний прибуток і покрити воєнні потреби Румунії. Масове вивезення сировини та сільськогосподарської продукції стало першочерговим завданням для «економічного освоєння «Трансністрії» [15, с. 11–15].

На особливу увагу заслуговує «Історія українського селянства». Цінним для нас є розділ 15 цієї праці — «Українське село в роки окупації» [16], який належить українським історикам О. Лисенку та О. Перехресту. Заслужують на увагу загальні напрацювання О. Перехреста «Сільське господарство України в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.)» [17] та «Українське село в 1941–1945 рр.: економічне та соціальне становище» [18]. У першій монографії автор лише поверхово поставив питання сільськогосподарської політики румунів у «Трансністрії». Вагомішою є друга монографія дослідника, в якій автор висвітлює питання економічного становища сільського господарства в «Трансністрії», упровадження земельної реформи, суть якої було зведено до заміни слова «колгосп» на «трудова громада». Фрагментарно виписані й форми оплати

праці сільських трудівників, норми та види податків, які мали сплачувати селяни [19, с. 201].

Значної уваги у своїх дослідженнях приділяли вивченню функціонування «трудоих громад» В. Щетніков [20], О. Захарченко [21], Н. Дейнека [22]. Однак згадані історики, характеризуючи сільськогосподарську політику румунів, базуються тільки на реалізації загальновідомого наказу № 55 про заміну колгоспів на «трудоі громади», беручи до уваги безпосередньо розподіл землі між бригадами. А ось до аналізу податкової політики румунів у сільському господарстві дослідники підійшли поверхово.

Досягненням сучасної української історичної науки стало видання Інституту історії НАН України 2-томної колективної монографії за загальною редакцією О. Лисенка «Україна в Другій світовій війні: погляд із XXI ст.», яка вийшла у 2010 та 2011 р. [23; 502]. У першому томі окупаційному режимові в губернаторстві «Трансністрія» присвячений окремий розділ, в якому колектив дослідників, очолений Миколою Михайлуцею, подав загальну характеристику адміністративно-територіального поділу, соціально-економічного становища та культурного життя «Задністрияни» в період 1941–1944 рр. [24].

Останнім часом з'явилася низка досліджень локально-регіонального характеру присвячених сільськогосподарській політиці окупантів в окремих адміністративно-територіальних одиницях України. До них належить дисертаційне дослідження Н. Глушенок «Аграрна політика Німеччини в Рейхскомісаріаті «Україна» 1941–1944 рр.» [25]. Питання становища сільського господарства в німецьких зонах окупації описані в наукових статтях І. Романюка, О. Боряка [26; 27]. Ці автори схарактеризували податкову систему та основні способи вилучення сільськогосподарських продуктів у сільського населення, проте лише в окупованих німцями землях, а не румунами.

Церковно-релігійні аспекти життя на окупованих румунами південно-західних теренах України фрагментарно вивчав у своїх працях О. Лисенко. На його думку, християнізація, принесена румунами на українські терени, відзначалася протипатетичною та моноконфесійною спрямованістю та примусовим наверненням до православ'я [28]. Дослідник В. Гордієнко в дисертаційній роботі зазначає, що створення місії Румунської

православної церкви було спрямоване на денаціоналізацію та румунізацію місцевого населення [29]. Праці М. Михайлуци присвячені православним конфесіям і релігійному життю на півдні України у контексті радянського і румунського режимів упродовж 1939–1945 рр., де науковець детально висвітлює діяльність Румунської православної місії (РПМ) у «Трансністрії», процеси відродження християнства, катехізації населення тощо. Зокрема, вчений проаналізував заходи керівництва РПМ щодо відновлення діяльності православних храмів, забезпечення церковних приходів священнослужителями не тільки в Одесі, а й на периферії губернаторства. За даними професора М. Михайлуци, румунська «рехристиянізація» не викликала відкрито жодного супротиву з боку місцевого населення, сприяла відродженню одвічних православних традицій [30, с. 333]. В іншій монографії «Православне життя в Одесі: від революції до сталінського одержавлення (1917–1945)» [31] Микола Михайлуца присвятив цілий розділ православному життю в Одесі в роки німецько-радянської війни. Зокрема, на думку історика, з приходом румунів у релігійному житті Одеси та одеситів відбувся «православний ренесанс», який знайшов значну підтримку з боку місцевого люду.

Питання освіти в окупованих румунами землях «Трансністрії» у своїх дослідженнях розглядали М. Михайлуца, В. Крикун, О. Перехрест, С. Боган та ін. У статті «Трансністрія. 1941–1944 рр. Короткий нарис окупаційного режиму» [32] М. Михайлуца, проаналізувавши архівні документи, зазначив, «що румунська влада проводила цілеспрямовану політику витравлювання української мови, оскільки викладання в школах, видавництво газет, вистави в театрах відбувались виключно румунською та російською мовами». Проблематику стану освіти в період румунського володарювання впродовж 1941–1944 рр. у своїх працях розглянула В. Крикун [33]. Проте часом звужено розглядаючи проблему, підійшла до висвітлення даного питання, звертаючи увагу лише на організацію навчально-виховного процесу при Одеському муніципалітеті. Натомість питання організації освітнього процесу та налагодження діяльності шкільних установ на периферії, в сільській глибинці губернаторства взагалі не аналізувала. Черкаський дослідник О. Перехрест в уже згаданій нами монографії «Українське село

в 1941–1945 рр.: економічне та соціальне становище» також висвітлює деякі аспекти шкільної освіти в «Трансністрії». Аналізуючи особливості освітньої політики румунів, історик стверджує, що останні охоче використовували радянську методику навчання. Погоджуючись із іншими фахівцями, дослідник наголошує, що навчально-виховний процес мав антиукраїнську спрямованість, оскільки україномовні школи закривалися, а вивчення української мови заборонялося [34, с. 247].

Не лишився осторонь проблематики й С. Боган, опублікувавши статтю «Стан початкової освіти в окупованій румунськими загарбниками Південній Україні у 1941–1944 роках» [35]. У ній автор розглянув румунські шкільні навчальні програми, систему оцінювання знань. Водночас дотично приділивши увагу експлуатації румунським керівництвом праці школярів. На думку автора, твердження про суцільну румунізацію системи освіти є хибним; підтвердженням цьому є функціонування не тільки румунських та німецьких, а й українських та російських шкіл.

У напрацюваннях С. Гальчака [36] та О. Захарченка [37] приділено увагу процесам організації румунською окупаційною владою курсів із підвищення кваліфікації для некваліфікованих робітників та підготовки кадрів для різних галузей економіки разом із сільським господарством.

Дослідниця І. Моторна захистила дисертацію, присвячену політиці румунського уряду щодо етнічних груп у «Трансністрії», механізмам, методам і формам реалізації заходів румунської адміністрації [38]. Дисертантка констатує зростання «статусності молдаван» в умовах окупації, що особливо відчувалось у сільському господарстві, коли молдавське населення користувалося привілеями у розподілі товарів, забезпеченні і недоторканності у покаранні. Однак дослідниця не використала румунські архіви, як, власне, й деякі українські — Держархіву Вінницької області, де зберігаються дуже цікаві і різноманітні матеріали.

О. Осипенко в дисертаційному дослідженні «Сільське населення та «Трудові громади» Півдня України в губернаторстві «Трансністрія» 1941–1944 рр.: соціально-історичний аспект» проаналізував систему організації управління сільським господарством, економічне становище, духовно-культурне та по-

всякденне життя сільського населення південно-західного регіону України в період румунської окупації 1941–1944 рр. [39].

Останнім часом в українській історіографії виокремилася група науковців, яка продукує дослідження у напрямку реконструкції повсякденного життя людини воєнного часу — так званої «людини війни». Серед науковців, які продуктивно працюють у цій тематичній ніші, зазначимо Т. Нагайко [40], Т. Пастушенко [41], О. Яшан [42] та інших. Висвітлюють повсякденне життя підкупаційного населення «Трансністрії» й південноукраїнські науковці: М. Михайлуца, дослідивши буденне життя православного кліру, констатує, що особливою полярністю відрізнялося життя місіонерів-прибульців і місцевих священників [43]; В. Щетніков у своїх дослідженнях акцентував увагу на повсякденності мешканців окупованої Одеси [44]; В. Остащук (дів. В. Крикун) запропонувала загальну картину функціонування медичних установ, закладів освіти в Одесі упродовж 1941–1944 рр. [45]. Певним недоліком досліджень авторки є те, що вона використала інформацію з румунських періодичних видань, в яких подані матеріали були пронизані румунською пропагандистською інформацією, не завжди розкриваючи реальний стан речей.

Низку «білих плям» в історії Другої світової війни, гострих питань у відносинах румунської окупаційної адміністрації і українського населення в сільській місцевості було висвітлено на сторінках збірок наукових праць III–VI Міжнародних наукових конференцій «Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри» (Одеса 2011, 2013, 2015, 2017, 2019 рр.). Зокрема, деякі аспекти румунської окупації дослідили та проаналізували М. Михайлуца, О. Дзинглюк, О. Осипенко [46; 47; 48; 49; 50].

Аналіз публікацій, розміщених у фахових виданнях України: «Український історичний журнал (УІЖ)», «Краєзнавство», «Сторінки воєнної історії» та «Емінак» за останні десять років, свідчать про незаповненість історіографічної ніші, пов'язаної з проблематикою становища сільського населення в окупованих румунами землях південно-західної України. На сторінках УІЖу серед різноманіття статей, що охоплюють широке коло питань з історії України, лише у двох публікаціях розглянуто характер румунської окупаційної політики в «Трансністрії». Зо-

крема, одеські дослідники Т. Вінцовський та І. Нікульча на базі архівних джерел розглянули діяльність українського самостійницького підпілля у «Трансністрії» впродовж 1941–1944 рр. [51]. М. Михайлуца, проаналізувавши організацію релігійного життя в губернаторстві «Трансністрія» (1941–1944 рр.), наголошує, що румунські місіонери монополізували духовне правління та проявляли відверту антиукраїнськість [52].

Низка наукових статей, що розкривають деякі аспекти діяльності цивільної адміністрації, надруковані в журналі «Краєзнавство». М. Михайлуца в дослідженні «Зарубіжна історіографія релігійної політики в окупованих румунами південно-західних українських землях у 1941–1945 роки», проаналізувавши ряд праць зарубіжних колег, констатує, що діяльність РПМ у «Трансністрії», особливо у повітах, населених українським православним людом, не висвітлена і залишається поза увагою сусідів [53]. В іншому дослідженні науковець, використавши румуномовні архіви, реконструював діяльність одного з південноукраїнських осередків православ'я — Доманівського субпротоієрейства Голтського повіту [54]. І. Моторна висвітлила етнокультурний стан, чисельність та склад населення в Овідіопольському повіті в період румунської окупації [55]. О. Осипенко дослідив стан медичного забезпечення сільського населення південно-західної України в період 1941–1944 рр. та фінансову політику румун в даному регіоні [56; 57].

Ряд досліджень румунської окупації відображено у статтях, розміщених у фаховому виданні «Сторінки воєнної історії». Т. Вінцовський розкрив організацію системи пропаганди ОУН на досліджуваній нами території [58]. М. Михайлуца дослідив діяльність Румунської Православної Місії та заходи окупаційної влади щодо відновлення православних споруд у «Трансністрії» [59]. О. Новосьолов простежив питання політичного статусу «Трансністрії» у складі Румунського королівства [60]. О. Осипенко розглянув методи стимулювання роботи сільського працівника в окупованих румунами південно-західних територіях України впродовж усього періоду їх адміністрування [61].

У статтях фахового видання «Емінак» також відображено ряд досліджень присвячених румунському адмініструванню південно-західних терен України. Так, відомий одеський історик М. Михайлуца на основі аналізу документального нара-

тиву періоду окупації Одеси розглянув процеси ідеологічного протистояння сталінської (радянської) й окупаційної пропагандистських систем [62]. О. Осипенко проаналізував соціально-економічну політику румунської адміністрації щодо сільського населення у межиріччі Дністра та Південного Бугу в 1941–1944 роках [63].

Підводячи підсумок нашої розвідки, слід зазначити, що на сучасному етапі дослідження румунської окупації та адміністрування південно-західних терен України в 1941–1944 рр. українська історіографія досить активно висвітлила аспекти, пов'язані переважно з вивченням політичного та правового статусу «Трансністрії», її економічного значення для Румунії, політику геноциду, етнонаціональну політику, а також релігійні процеси тощо. Останнім часом з'явилась значна кількість досліджень, які певною мірою проливають світло на соціально-економічні, духовно-релігійні та культурно-освітні процеси в сільській місцевості досліджуваного нами регіону. Однак слід зазначити, що, незважаючи на такі зрушення, все ж поза увагою дослідників регіональної історії залишається низка недосліджених лакун, як окремих галузей господарства, так і життя провінційного мешканця в окремо взятому регіоні. Зважаючи на таке потрактування, історіографія піднятого нами питання і в подальшому буде доповнюватися новими дослідженнями, пов'язаними з румунським окупаційним режимом на території так званої Трансністрії.

Література та джерела

1. Жуковський А. Українські землі під румунською окупацією в часи Другої світової війни : Північна Буковина, частина Бессарабії і Трансністрії // Український історик. 1987. № 1–4. С. 83–96.
2. Субтельний О. Україна: історія. Київ : Либідь, 1991. 736 с.
3. Косиць В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. Париж; Нью-Йорк; Львів, 1993. 660 с.
4. Грицак Я. Й. Нарис історії України : формування модерної української нації XIX — XX ст. Київ : Генеза, 1996. 360 с.
5. Рекотов П. В. Органи управління на окупованій території України (1941–1944рр.) // Український історичний журнал. 1997. № 3. С. 90–101.
6. Безсмертня. Книга пам'яті України 1941–1945 рр. / А. П. Панченко, С. М. Андрушко, О. С. Артьомов та ін. Київ : Книга пам'яті України, 2000. 875 с.

7. Лисенко О., Нестеренко В. Окупаційний режим на Україні 1941–1943 : адміністративний аспект // Архіви окупації 1941–1944. Київ : Києво-Могилянська академія, 2006. С. 762–769.
8. Щетніков В. До проблеми вивчення діяльності румунської цивільної адміністрації в Одесі (1941–1944рр.). / Щетніков В. П. // Культурно-історичні, соціальні та правові аспекти державотворення в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Одеса, 1996. С 99–101.
9. Тарнавський І. С. Політика Третього рейху та його союзників на окупованих українських землях в роки Другої світової війни. Донецьк : ТОВ «ВПІ «ПРОМІНЬ», 2012. 492 с.
10. Левченко Ю. І. Особливості реалізації політики окупаційної влади в адміністративно-територіальних одиницях України 1941–1944 рр. : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Київ, 2015. 319 с.
11. Никульча І. Я. Компоненты и характеристика судебно-репрессивной системы в Транснистрии (1941–1944 гг.) // Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри : зб. наук. праць V Міжнар. наук. конф., 24–25 квіт. 2015 р., Одеса / відп. ред. М. І. Михайлуца. Одеса : ОНМУ, 2015. С. 209–215.
12. Ніточко І. І. Окупація : Березівський район. 1941–1944 рр. Одеса : Астропринт, 2008. 288 с.
13. Ветров І. Г. Економічна експансія Третього рейху в Україні 1941–1944. Київ : Четверта хвиля, 2000. 232 с.
14. Гальчак С. Д. «Східні робітники» з Поділля у Третьому рейху : депортація, нацистська каторга, опір поневолювачам. Вінниця : «Книга-Вега» ВАТ «Віноблдрукарня», 2003. 344 с.; іл.
15. Новосолов О. В. Політика Румунії щодо українських земель у період диктатури І. Антонеску (1940–1944 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02. Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2008. 20 с.
16. Лисенко О., Перехрест О. Українське село в роки Другої світової війни // Історія українського селянства : нарис в 2 томах. Т. 2. Київ, 2006. С. 265–349.
17. Перехрест О. Г. Сільське господарство України в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.). Київ : Інститут історії України НАН України, 2010. 150 с.
18. Сільське господарство України в роки Великої Вітчизняної війни (1941—1945 рр.): [наукове видання] / О. Г. Перехрест; НАН України, Ін-т історії України. — Київ: Ін-т історії України, 2010. — 150 с.
19. Демографічні втрати України в роки Другої світової війни / О. Г. Перехрест, О. Є Лисенко, А. П. Іржавська, І. В. Перехрест // Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ ст. : істор. нариси: у 2 кн. — Київ: Наук. думка, 2011. — К. 2. — С. 737—784.
20. Щетніков В. П. Економічна складова румунсько-німецької присутності в «Транснистрії» 1941–1944 рр. // Сторінки воєнної істо-

- рії України. Київ : Інститут історії України НАН України, 2012. Вип. 15. С. 173–188.
21. Захарченко О. О. Німецько-румунський окупаційний режим на території Миколаївщини // Миколаївщина в роки Великої Вітчизняної війни : 1941–1944 (До 60-річчя визволення області від німецько-румунських окупантів) / ред. кол. : О. М. Гаркуша (голова), Ю. О. Шклярський, М. М. Шитюк та ін. Миколаїв, 2004. С. 138–171.
 22. Дейнека Н. Румунський окупаційний режим та радянський рух Опору у південно-західному регіоні України і Молдавії (1941–1944 рр.). Одеса : Атлант, 2013. 221 с.
 23. Україна у Другій світовій війні: погляд з ХХІ ст. Історичні нариси: у 2-х т. Т. 1. / ред. О. Є. Лисенко. Київ : Наукова думка, 2010. 735 с. ; Україна у Другій світовій війні: погляд з ХХІ ст. Історичні нариси : у 2-х т. Т. 2. / ред. О. Є. Лисенко. Київ : Наукова думка, 2011. 943 с.
 24. Окупаційний режим в губернаторстві «Транснїстрія» / Т. Вінцовський, Г. Кязимова, М. Михайлуца, В. Щетніков // Україна у Другій світовій війні: погляд з ХХІ ст. : Історичні нариси. Київ: Наукова думка, 2010. Т. 1. С. 413–446.
 25. Глушенюк Н. М. Аграрна політика Німеччини в рейхскомісаріаті «Україна» 1941–1944 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Київ, 2005. 12 с.
 26. Романюк М. І. Українське село у роки німецької окупації // Сторінки воєнної історії України. Київ, 2002. Вип. 6. С. 201–203.
 27. Боряк О. Повсякденне життя сільського населення України в період окупації під час Другої світової війни // Архіви України. 2005. № 1–3. С. 450–469.
 28. Лисенко О. Є. Церковне життя в Україні, 1943–1946. Київ : Ін-т історії України НАН України, 1998. 403 с.
 29. Гордієнко В. В. Православні конфесії в Україні періоду Другої світової війни (вересень 1939 — вересень 1945 рр.) : автореф. дис.... канд. іст. наук : 07.00.01. Київ, 1999. 17 с.
 30. Михайлуца М. І. Православна церква на Півдні України в роки Другої світової війни (1939–1945). Одеса : Вид-во «ВМВ», 2008. 329 с.
 31. Михайлуца М. І. Православне життя в Одесі: від революції до сталінського одержавлення (1917–1945) : монографія / Микола Михайлуца. Херсон : Олді-Плюс, 2019. 388 с. : іл.
 32. Михайлуца Н. Одесса, Транснїстрія. 1941–1944 рр. Краткий очерк оккупационного режима // Юг. 1995. 10 июня.
 33. Крикун В. І. Освіта в період румунської окупації в Одесі в 1941–1944 роки // Інтелігенція і влада. Громадсько-політичний науковий збірник. Серія : Історія. Одеса : Астропринт, 2006. Вип. 6. С. 97–102.
 34. Перехрест О. Г. Українське село в 1941–1945 рр.: економічне та соціальне становище. Черкаси : ЧНУ імені Б. Хмельницького, 2011. 668 с.

35. Боган С. М. Початкова освіта в окупованій румунськими загарбниками Південній Україні у 1941–1944 рр. // Південий захід. Одеська. Історико-краєзнавчий науковий альманах. Одеса : Друкарський дім, 2011. Вип. 12. С. 101–108.
36. Гальчак С. Д. Політика румунської окупаційної влади на території Північної Трансїстрії // Архіви окупації. 1941–1944. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. С. 840–849.
37. Захарченко О. О. Освітні заклади по підготовці фахівців-аграріїв в період нацистської окупації України // Емінак : науковий щоквартальник. 2007. № 2. С. 63–70.
38. Моторна І. В. Політика румунської адміністрації щодо етнічних груп на території Трансїстрії (1941–1944 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Одеса, 2016. 15 с.
39. Осипенко О. В. Сільське населення та «Трудові громади» Півдня України в губернаторстві «Трансїстрія» 1941–1944 рр.: соціально-історичний аспект: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Миколаїв, 2018. 20 с.
40. Нагайко Т. Життя селян на окупованій території України в роки Другої світової війни (за матеріалами центральних областей) // Сторінки воєнної історії України : зб. наук. ст. 2008. Вип. 11. С. 148–165.
41. Пастушенко Т. В. Будні нацистської окупації України у спогадах колишніх оstarбайтерів // Сторінки воєнної історії України : зб. наук. ст. 2008. Вип. 11. С. 166–175.
42. Яшан О. Повсякденне життя селян під час нацистської окупації 1941–1944 рр. (на матеріалах Центрального регіону України) // Боротьба за Україну в 1943–1944 роках: влада, збройні сили, суспільство: зб. наук. праць / відп. ред. О. Є. Лисенко. Київ : Інститут історії України НАН України, меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років», Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, 2014. С. 408–417.
43. Михайлуца М. І. Соціально-економічні аспекти буденного життя православного кліру в Трансїстрії // Сторінки воєнної історії України. Київ, 2006. Вип. 10. Ч. 1. С. 413–425.
44. Щетніков В. До питання про втрати серед цивільного населення на півдні України під час німецько-румунської окупації 1941–1944 рр. (проблема джерел). / Щетніков В. П // Сторінки воєнної історії України: зб. наук. статей / НАН України. Ін-т історії України. К., 2005. Вип. 9. Ч. 2. С. 351–358.
45. Остащук В. І. Розвиток медицини, медичної освіти та науки в Одесі в період румунської окупації (1941–1944 рр.) // Наукові праці: науково-методичний журнал. Т. 100, вип. 87. Історичні науки. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. С. 78–82.
46. Михайлуца М. І. Методологічний арсенал дослідження державно-церковних взаємин періоду Другої світової війни. Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний

- виміри : зб. наук. праць II Міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 квіт. 2009 р. Одес. нац. мор. ун-т. Одеса : ВМВ, 2009. С. 190–198.
47. Михайлуца М. Декомунізація по-одеськи в історії й зараз // Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри: зб. наук. праць VI Міжнар. наук. конф., 28–29 квіт. 2017 р., Одеса / відп. ред. М. І. Михайлуца. Херсон : ФОП Грінь Д. С., 2017. С. 229–233.
48. Дзинглюк О. Соціальні можливості неповнолітнього населення Одеської області в роки окупації та постокупаційний період (1941–1945 рр.) // Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри : зб. наук. праць III Міжнар. наук. конф., 15–16 квіт. 2011 р., Одеса / відп. ред. М. І. Михайлуца. Одеса : ВМВ, 2011. С. 14–20.
49. Осипенко О. Деякі аспекти законодавчої політики румунських окупантів у сільському господарстві губернаторства «Трансністрії» // Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри : зб. наук. праць IV Міжнар. наук. конф., 26–27 квіт. 2013 р., Одеса / відп. ред. М. І. Михайлуца. Одеса : ВМВ, 2013. С. 259–263.
50. Осипенко О. В. Рефлексії сільської інтелігенції на окупаційну політику на теренах Буго-Дністровського межиріччя // Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри: зб. наук. праць VI Міжнар. наук. конф., 28–29 квіт. 2017 р., Одеса / відп. ред. М. І. Михайлуца. Херсон : ФОП Грінь Д. С., 2017. С. 254–258.
51. Вінцовський Т. С., Нікульча І. Я. Українське самостійницьке підпілля у Трансністрії (1941–1944 рр.) // Український історичний журнал. 2007. № 5. С. 123–134.
52. Михайлуца М. І. Організація релігійного життя в губернаторстві Трансністрія (1941–1944 рр.) // Український історичний журнал. 2011. № 2. С. 80–90.
53. Михайлуца М. І. Зарубіжна історіографія релігійної політики в окупованих румунами південно-західних українських землях у 1941–1945 роки // Українознавство. 2008. № 1. С. 128–132.
54. Михайлуца М. І. Реконструкція діяльності Доманівського протоєрейства Голтянського повіту в період румунської окупації (1941–1944 рр.) // Краєзнавство : науковий журнал. 2015. № 1–2. С. 184–189.
55. Могорна І. Овідіопольський повіт Трансністрії (1941–1944 рр.) : етнічний склад за матеріалами Державного архіву Одеської області // Краєзнавство : науковий журнал. 2010. № 1–2. С. 64–67.
56. Осипенко О. Медичне забезпечення мешканців сільських громад в окупованих південно-західних теренах України («Трансністрія» 1941–1944 рр.) // Краєзнавство : науковий журнал. 2016. № 3–4. С. 159–165.

57. Осипенко О. В. Фіскальна політика румунських окупантів щодо сільського населення в південно-західних землях України (1941–1944 рр.) // *Краєзнавство*. 2017. № 1–2. С. 184–191.
58. Вінцовський Т. С. Організація системи пропаганди ОУН на території Трансністрії // *Сторінки воєнної історії України*. Вип. 12. 2009. С. 249–254.
59. Михайлуца М. І. Організація релігійного життя в губернаторстві Трансністрія (1941–1944 рр.) // *Український історичний журнал*. 2011. № 2. С. 80–90.
60. Новосолов О. В. Румунська окупація Трансністрії питання політичного статусу // *Сторінки воєнної історії України*. Вип. 12. 2009. С. 161–168.
61. Osypenko O. Methods of «stimulating» the work of a rural worker in «Transnistria», 1941–1944 // *Сторінки воєнної історії України: зб. наук. статей / відп. ред. О. Є. Лисенко*. Київ: Інститут історії України НАН України, 2018. Вип. 20. С. 176.
62. Михайлуца М. І. «Десталінізація» та «декомунізація» в Одесі (1941–1943 рр.): мета, методи й акценти // *Емінак: науковий щоквартальник*. 2016. № 2 (14) (квітень-червень). Т. 1. С. 65–71.
63. Осипенко О. Соціально-економічна політика румунської адміністрації у сільській місцевості Південно-Західної України в 1941–1944 рр. *ЕМІНАК: науковий щоквартальник*, (2)(26), С. 83–96.

Надійшла до редакції 10.01.2020 року

УДК 94(477)

В. А. Реутський

ДЕРЖАВНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ВІКТОРА АНДРІЙОВИЧА ЮЩЕНКА, НАПРАВЛЕНА НА ВИЗНАННЯ ГОЛОДОМОРУ 1932–1933 РОКІВ ГЕНОЦИДОМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Василь Анатолійович Реутський, аспірант кафедри історії та етнографії України, e-mail: successprintplus@gmail.com

Одеський національний політехнічний університет,
пр-т Шевченка, 1, м. Одеса, 65044, Україна

АНОТАЦІЯ

В даній статті йде мова про громадсько-політичну діяльність третього президента незалежної України Віктора Андрійовича Ющенко, направлену на всесвітнє визнання голоду 1932–1933 років геноцидом українського народу. Дається коротка історична до-